

SOLIARINĖ BALIO SRUOGOS TEKSTŲ POETIKA

GABIJA BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ

Vilniaus universitetas

sereikiene@vukhf.lt

Balys Sruoga ankstyvą poeziją kūrė visą pirmąjį XX a. dešimtmetį (rinkinys *Saulė ir smiltys* pasirodė 1920 m., *Dievų takais* – 1923 m.). Aptariamuoju laikotarpiu rašytojas ne tik rašė eiles, bet ir dirbo kritikos srityje bei vertė vokiečių romantikų ir rusų simbolistų, vakarietiškojo simbolizmo bei Rytų šalių poeziją. Jaunasis poetas, studijuodamas Rusijoje, buvo tiesiog įsijautęs į simbolizmo atmosferą, kuria tuo laiku alsavo Maskvos literatūriniai salonai, skaitė rusų simbolistų eiles, jas vertė. Sruoga ypač domino soliarinė poetika – išvertė K. Balmonto *Будем как солнце*, Viač. Ivanovo *Проеетим*, A. Achmatovos eilėraščių *Память о солнце в сердце слабеет*, iš K. Balmonto vertimų knygos į lietuvių kalbą išvertė daug Rytų poezijos: *Saulei himnas*, *Tekančios saulės rytų šalies žiburėliai* ir kt. Ne vienas literatūrologas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad būtent Balys Sruoga – ne tik demoniškai paslaptin-gas, bet ir vienas saulėčiausių, skaidriausių lietuvių poetų. 1930 m. E. Radzikauskas (L. Gira) teigė, kad žvelgiant į XX a. pirmos pusės lietuvių poeziją, „saulės poeto“ vardas labiausiai tiktų Sruogai, nes jis vienas pirmųjų uždegė „saulės kulto gabiją“ (Radzikauskas, 1930, 248–258). Deja, vėliau šis darbas, išsamiai nagrinėjantis žvaigždės ir saulės glorifikacijos tradiciją lietuvių literatūroje, nebuvo tęsiamas.

Soliarinės poetikos tema Sruogos poezijoje XX a. antrosios pusės literatūrologų darbuose analizuota gana fragmentiškai. Nagrinėtas Sruogos ankstyvosios poezijos rinkinių dažnumų žodynas. Juo remiantis, galima kalbėti apie poeto saulės įvaizdžių analizės prasmingumą – į eilėraščiuose dažniausiai vartojamų daiktavardžių dešimtuką įeina *dangus*, *vėjas*, *daina*, *saulė*, *siela*, *žemė*, *bangą*, *godą*, *širdis* (paraleliai eina *naktis*) (Šimčikaitė, Budrytė, 1971). K. Nastopka yra rašęs apie Sruogos lyrikoje ryškėjančią poeto ir paukščio paralelę, kuri atskleidžia bendriausias mitologines bei estetines lyrinio subjekto dvasines vertes. Jas konkretizuoja jūrinė metafora, kuri, literatūrologo pastebėjimu, tampa ne tik tekančios ir nusileidžiančios saulės emblemomis, bet ir sietina su eschatologiniu atgimimu, pasaulio atnaujinimu pasitelkus argonautų mitą, aktualizuotą A. Belo (Nastopka, 1985, 173). G. Viliūnas dažnus saulės įvaizdžius Sruogos lyrikoje susiejo su „[...] būties slėpiningumu ir begalybės pajauta, eilėraščio atitolimu nuo buities, [...] labai išaugusiu neišsakymo, simbolių nuorodų vaidmeniu [...]“ ir laiko simbolizmo požymiu (Viliūnas, 2003, 25). Sruogos ir rusų simbolistų estetikos bei poetikos bendrumus yra aptarę V. Galinis, A. Jakštas, V. Jocaitis,

A. Venclova, S. Valiulis, V. Kubilius, A. Šargo-rodskis, A. Samulionis. Saulės simbolikos prasmines paraleles rusų simbolistų ir Sruogos poezijoje atidžiau yra nagrinėjęs tik R. Šilbajoris (1992, 55–73). Kritikai labiau akcentavo Sruogos folklorinę saulės įvaizdžio raišką, tik keli yra atidžiau aptarę šalia mitologinių ir stiprius filosofinius saulės simbolikos impulsus.

Minėtos aplinkybės paskatino įsigilinti į Sruogos tekstus, bandant atskleisti soliarinės poetikos (saulės įvaizdžių ir simbolių) įvairovę. Pasirinkti analitinis bei komparatyvistinis metodai turėtų garantuoti tokių tyrinėjimų prasmingumą. Laikantis postmodernios kultūrinės žiūros, neakcentuojama ryški skirtis tarp įvaizdžio ir simbolio, jie suvokiami kaip autoriaus poetikos dalis. Įvaizdis pasižymi reikšmės platumu, vartojamas labai įvairiomis ir net prieštarogomis reikšmėmis – nuo „vaizdo sąmonėje“ iki metaforos, palyginimo, simbolio (Hawthorn, 1998, 144–145). Simboliu laikoma dvilypę reikšmę turinti semantinė struktūra, glaudžiai susijusi su metafora. Metafora traktuojama kaip kalbinis, semantinis simbolio paviršius, dėl panašumo išplečiantis vardo reikšmę, suteikiantis jam vaizdingumo. Simbolyje semantinis lygmuo susijungia su ikisemantiniu klodu, glūdinčiu žmogiškosios patirties gelmėse (Ricoeur, 2000, 59–82).

Sruogos soliarinės poetikos analize taip pat siekiama atskleisti ir kai kuriuos ankstyvojo lietuviškojo modernizmo bruožus. Pastaruoju metu įprastus bandymus modernizmo masyvą skaidyti srovėmis vis dažniau keičia teiginiai, kad modernizmas – tai sąsaukų sąsaukos, kad jis netelpa į kultūrinės ar žanrines ribas ir apibūdina meno, kultūros artefaktus bei XX a. nuostatas (Hawthorn, 1998, 198). Atsižvelgiant į tai bei remiantis R. Graveso ir L. Riding literatūrinio modernizmo skirstymu į du etapus (XIX a. antrosios pusės, vadinamasis *fin-de-siècle* modernizmas ir XX a. modernizmas, vadinamasis vėlyvasis, aukštasis arba avangardistinis) (Graves, Riding, 1927), Sruoga laikytinas ankstyvojo modernizmo, arba XIX a. pabaigos heterogeninio, eklektinio pobūdžio modernizmo, jungiančio daugybę sudėtingo modernumo laikotarpio kūrybinių impulsų, atstovu. Tą rodo ir Sruogos kūrybos recepcija. Kritikų ir literatūros tyrinėtojų jis visą laiką traktuotas daugiau ar mažiau heterogeniškai – kaip dekadentas, formalistas, simbolistas, estetas, netgi hedonistas ir kartu stiprus neoromantikas, kurio kūry-

boje pinasi idealistinis humanizmas ir romantinė parodija, mimezės apraiškos ir impresionistiškumas, netgi avangardistinio stiliaus elementai. Pats kūrėjas, kalbėdamas apie savo amžininkus, taip pat yra pastebėjęs, kad naujosios lietuvių literatūros proceso neįmanoma tiksliau klasifikuoti, kūrėjus galima vadinti neoromantikais, simbolistais, mistikais, neorealistas ar ekspresionistais (Sruoga, 2001, 109–123). Darytina prielaida, kad Sruogai ir daugumai jo amžininkų buvo būdinga polistilistinė raiška.

Saulę kaip itin aktyvų, daugiasluoksnį ženklą, atveriantį metafizinę erdvę, kaip itin talpų dvasinį simbolį, kurio asociatyviosios prasmės ateina iš Bizantijos laikų, siejasi su Viduramžių saulės kultu, vokiečių romantikų estetika, interpretavo rusų simbolistai. A. Belas yra išskyręs du simbolistinio vaizdavimo tipus, kuriuos, jo nuomone, paaiškina du mitai. Pirmąjį tipą atitinka Helijo mitas, kuris visus šio pasaulio daiktus apšviečia taip, kad jie būna matomi ypač aiškiai, mitas, o antrąjį – Orfėjo, priverčiančio ritmiškai judėti visą negyvąją gamtą, mitas. Pirmuoju atveju kūrybos šviesa atskleidžia gamtoje tai, kas jau yra, antruoju kūrybinė jėga sukuria tai, ko gamtoje nėra (Белый, 1994, 336). Šie apibūdinimai atitinka rusų ankstyvojo poetinio simbolizmo soliarinę ir lunarinę tendencijas. A. Chanzen–Liove pastebėjimu, soliarinė poetika pagrįsta papildomumu, iškelia gyvenimą, praregėjimą, dinamiką ir tekmumą, beribę amžinybę, organiką, artimumą mitui, aktualizuoja gamtos ir savęs atradimą, indi-

vidualizaciją, aistrą, jai būdinga ugnies ir spindulio metaforika. Tai priešingybė vėlyvojo simbolizmo lunarinei poetikai, kuri pasižymi distancija, šalčio, spindėjimo metaforika, mirties, beprotybės, saulėlydžių ir urbanistine tematika, nebylostės, neliečiamumo, tuštumos, beaistriškumo, nesusivokimo, belaikiškumo ir akimirkos aktualizacija (Ханзен–Лёве, 1999, 46). Sruogos poetinė sistema turi abiejų – ir soliarinio, ir lunarinio – ankstyvojo rusų simbolizmo bruožų. Tačiau galima teigti, kad jo lyriką daug stipriau veikė rusiškasis Helijo tipo mistinis simbolizmas. Sruogos „besaulių“, melancholiškų eilėraščių sąsajos su lunariniu rusų simbolizmu, taip pat ir su dekadentinėmis prancūzų simbolizmo tendencijomis reikalauja atskiro tyrimo.

Ypatinga poetika, duodančia toną ir tolesniam poetiniam kalbėjimui, pasižymi jau įžanginis *Saulės ir smilčių* eilėraštis *Prooemion* (graikiškai pavadinimas reiškia įėjimą, pradžią, įžangą, pranašingą ženklą). Ypatinga vertė suteikiama Dievui poeto kūrybinės iniciacijos procese. Akcentuojamas menininko išskirtinumas, vienatvė ir kartu didybė. Jis tampa *Saulės pateptuoju*, *amžinasties naštos* sargu, saulė – kūrybiškumo sinonimu. Ji simbolizuoja degimą, aukščiausią kosminį protą, gyvybę teikiantį principą, simbolinį prisikėlimą, tampa struktūrine eilėraščio ašimi, aplink kurią išsidėsto visi kiti lyriniam subjektui svarbūs ženklai (*tolis, tyrai, dangus, žemiška lėbonė, takas, bedugnė, ugnis*):

*Virpėdama žinia dangum atėjo
Nuo Saulės mano.
Plasnoja vėliavos. Dainuoja vėjas
Ir tyrai mano...*

*Ant aukšto kalno uždegiau žibintą –
Paleidau gandą...
Nuskendo takas, užmaršon pramintas, –
Užliejo gandas...*

*Žengiu lėbonės žemiškos atmestas,
Pateptas Saulės...
Nešu kaip Dievą amžinasties našta –
Karūną Saulės...*

*Iš aukšto kuoro kelias gandas – ugnys
Ir siekia toli...
Ir kas žengsnys – arčiau gaisri bedugnė,
Toliau ir tolis...*

*Karūna – laužas atpirkimui kurtas –
Per ugnį takas –
Pasauliui – valandos džiaugimos burtų,
Man – Saulės takas! (Sruoga, 1996, 3).*

Pateptasis menininkas nuolat atkartoja amžiną dieviškos saulės kelią. Jis skelbia mirtį pasaulietiškam gyvenimui, simboliškai atgimsta degdamas ir yra pašvenčiamas į dievišką paslaptį. Sudegimas primena ne tik mitinę, bet ir getiškąją romantinio skambesio formulę *Mirk ir atgimk*. Lyrinio subjekto pasaulėvaizdį formuoja saulės, kaip idealiojo būties prado, sintezė ir prieštarą su šiurkščia kasdienybe (*taku, bedugne*). Kūrimo / griovimo antinomiją XIX–XX a. sandūroje rusų modernistai bandė išreikšti juodos saulės simboliu. J. Baltrušaitis sukūrė eilėraštį *Juoda saulė*, įvaizdį varijavo Viač. Ivanovas, N. Gumiliovas, V. Chlebnikovas, O. Mandelštamai, paveikslą paskyrė M. K. Čiurlionis (*Juodosios saulės pasaka*). Juodoji saulė simbolizavo nusivylimą, artėjančios dvasinės tamsos nuojautas. Su juoda spalva sieta dulkių metafora, reiškianti chaosą, išnykimą, dvasinę tuštumą, entropiją, demoniškumą (F. Sologūbas, V. Merežkovskis). Sruoga savo lyrikoje estetinei lyrinio subjekto *ugnies* ir *saulės* vertybinei poetikai priešina subjekto laikinumo, dvasinės mirties poetiką: *dulkes* ir *smiltis*.

Poetas *lyrinio subjekto / Dievo / gamtos / kūrėjo* daugialypės paralelės ypatingumą įvertina kone religine, itin šventiška simbolika bei estetizuota poetika (*dangus, Saulė, vėliava, kalnas, amžinasties takas, žibintas, karūna*), iškilmingomis intonacijomis. Vėliavos krikščioniškoje simbolikoje žymi prisikėlimą, tamsybės galių

*Я не знаю, где он рухнет, льдами вскормленный поток.
Рок ли стройно движут струны
Или лирик – темный рок?
Знаю только: эти руны я пою не одинок.
[...]* (Sruoga, 2001, 121).

*Nežinau, kur dings, prasmegs jos, srovės, ugdytos ledų...
Ar Lemtis stygas sunarsto, ar it Ji tik iš dainų?..
Juntu viena: šitas runas aš ne vienas skardenu...
[...]* (Sruoga, 1998, 95).

Būrimas runomis, populiarius senųjų keltų kultūroje, buvo prieinamas tik išrinktiesiems, daug žinių ir patirties sukaupusiems dvasininkams, kurie mokėjo ne tik pranašauti, bet ir gydyti, suprasti gamtos jėgas, skaityti dangaus ženklus, bendrauti su dvasiomis. Įsiskaičius į Sruogos eilėraščius aiškėja, kad jas suprasti gali ir modernus poetas, genijus. Išorinio pasaulio vaizdus jis regi tik kaip ženklus, simbolius, išreiškiančius gilesnę realybę, žmogaus būties visumą. Dauguma simbolistų pasitelkė mitą pirmapradės, vieningos būties tiesai išreikšti, akcentuodami ne sąvokines ir informacines, o magines kalbos potencijas. Poetinė kalba turėjo tapti intuityvaus–maginio pobūdžio giesme–mantra, invokacija į aukštesnę, sąvokomis neišreiškiamą tikrovę. Simbolistai tą sąmoningai

įveikimą, kalnas – sąsają tarp žemiškojo ir dangiškojo pasaulių, žibintas simbolizuoja dvasinį nuskaidrėjimą. Lyrinio subjekto žvilgsnis primena čiurlioniškąjį – nuo kalno, bokšto, iš dangaus, jūroje jam atsiveria beribių plotų reginys. Šis prasmintis kontekstas papildo saulės poetikos reikšminį lauką.

S. Valentas, ieškodamas šiame Sruogos eilėraštyje Saulės simbolikos atsikartojimo kalboje, giluminę paronimiką atrado žodžių *kuoras, karūna, kurtas* bendros morfemos *KR* variantiškume. Karūnos, jos spindulių ir formos simbolinė reikšmė itin artima saulės, jos spindulių, apskritimo simbolikai. Karūna simbolizuoja kilmingumą, jėgą, šventumą ar iškilmingą išskirtinę padėtį, sielos pirmumą prieš kūną, amžinąjį gyvenimą. O apskritimas ar ratas, kaip ir vainikas, dažnas įvaizdis Sruogos lyrikoje, simbolizuoja saulės amžinumą (Valentas, 1997, 102–111). Senovėje apskritimas, ratas, skritulys simbolizavo ne tik Saulę, šviesą ar Mėnulio pilnatį, bet ir senovės žmogaus vaizdiniuose buvo siejamas su kosmologiniu pasaulio modeliu.

Eilėraščio pavadinimą, taip pat ir mitologines konotacijas Sruoga greičiausiai perėmė iš Viač. Ivanovo eilėraščio *Prooemion*, kurį išvertė į lietuvių kalbą. Šiame eilėraštyje ypatinga mitologine verte pasižymi runos, lyginamos su daina ir saule:

demonstravo – Sruogos eilių rinkinys *Saulė ir smiltys* turi paantraštę *Giesmės, aidijos, poemos*. Giesmės įvaizdžiui (*amžinasties giesmė, nakties giesmė, šventos giesmės, širdies giesmės, baltosios gulgės giesmė, saulėlydžio giesmės, gaivinimas giesmėmis*) poetas suteikia ne liturginę, o mitologinę reikšmę. Taigi Sruoga savo išanginiame eilėraštyje kalba gana sudėtinga simboline kalba. Jo *motto* bei svarbiausios simbolistinės poezijos prasmės sutelktos būtent eilėraščio saulės poetikoje.

Soliarinės poetikos asociacijų tinklas daugelyje eilėraščių taip pat lemia lyrinio subjekto dvasinio susiliejimo su bendruoju visatos ritmu siekį. Pratešiant romantinę tradiciją, etiniai (asmeniniai, gyvenimiški) poelgiai, patirtis ir pažinimas perkeltami į estetines formas – grožėjimąsi gamta, tau-

tosakine kūryba. Pagal M. Bachtiną, estetiškumas, kaip teorinio ir etinio pažinimo sintezė, visiškai realizuojamas tik mene (Bachtinas, 2002, 336). Vaduodamasis iš romantinių klišių, Sruogos lyrinis subjektas itin dažnai veikia estetizuotoje, idealioje dangaus erdvėje, nuauksintoje ir išdailintoje,

*Pabėrė auksą
Vakarė saulė
Bangose.*

*Auksinis tinklas,
Auksinės žuvys...
Luotelis manas,
Irklai, lašai...*

*Varau luotelį
Srovėj ugninėj.
Iš spindulių
Dievaitei manai
Pina karūną...*

*Vėjelis geras
Kėtoja žiedus,
Žarijas žarsto...*

*Auksinės marės
Auksinės gijos...
Ir be altorių
Gražybės deivei
Pasaulis visas! (Sruoga, 1996, 55)*

Eilėraštyje ryškus simbolistinei poetikai būdingas plaukimo motyvas, impresionistiškai jungiamas su vakarinės saulės sukeltu įspūdžiu. Realybės detalės paverčiamos simbolistiniais šifrais. Apdainuojama pagoniška saulė–dievaitė (*be altorių*) primena Čiurlionio paveikslo *Karalaitės kelionė. Pasaka. Triptikas* trečiąją dalį, kuriame dangaus fone nutapytas didžiulis baltas diskas, primenantis gigantišką piene, ikūnijančią pasaulio grožį. Šiame kontekste *Gražybės deivė* sietina su rusų simbolistų apdainuotu amžinuoju moteriškuoju grožiu, moteriškumu, išgelbėsiančiu pasaulį.

Daugiaprasmio saulės įvaizdžio variantas poeto lyrikoje yra saulėtekis, turintis folklorinio saulėtekio įvaizdžio bruožų, dažnai tapatinamas su žmogaus gyvenimo pradžia, nekasdieniškais įvykiais, liudijantis tikėjimą auginančia saulės galia (*Šią naktelę per naktelę / Godą tai godojau. / Rytą auštančią aušrelę / Aiklujį balnojau*) (Sruoga, 1996, 50). Lyrinis subjektas per naktį laukia, kada galės įgyvendinti savo svajones, kada galės pasireikšti jo vyriškumas, užšifruotas simbolišku žirgo balnojimu. Žirgas senovės baltų pasaulėžiūroje reiškė zoomorfinį Saulės pavidalą. Lyrinio subjekto pagalbininkas arkliukas, galintis lakioti dangumi, susijęs su mitinės Aušrinės personažu. Astralinę žirgo simboliką liudija ir Kumelio ar Arklio

kupinoje saulės šviesos (*O saulė nukrito / kaip deimantai ryto... / O dega, taip dega skliautai...*) (Sruoga, 1996, 44). Ji primena rusų „saulės poetų“ eilėraščius, taip pat prancūzų impresionistų šventiškus paveikslus:

žvaigždynai bei žvaigždės Dievo Kumeliai. Žirgo simbolis palengvina įpuolimą į transą, ekstazinį sielos skrydį į uždraustus ar nežinomus pasaulius (*Senovės baltų simboliai*, 1994, 138).

Daugeliui indoeuropietišku mitų būdinga ugnies ir kraujo poetinė jungtis, simbolizuojanti kūno ir dvasios, tamsos ir šviesos antagonizmą. Mitinėje pasaulėvokoje saulė buvo transformuojama į rausvas žaras, raudonas boružes, rožes, žaizdas, kraują, auksą (Vaitkevičienė, 2001, 24). Raudona spalva – liepsnos, aistros ir vaisingumo, bet kartu ir kraujo, griaunamosios ugnies jėgos spalva. Kraujo raudonumo semantika matriarchatinėje santvarkoje buvo siejama su Didžiąja Pramate, pasaulio gimdytoja, simbolizavo gamtos gyvybę, nuolatinį aukos ratą. Sruogos, kūrybą tapatinusio su degimu (*Ugnis atnaujins / gelmes verdenių...; Ir aš – žynys liepsnų vakarių*) (Sruoga, 1996, 34, 154), lyrikoje randamos *kraujuotos saulės liepsnos, aušros ugnis kraujuota, degantis kraujuotas dangus (Valia ir liepsnos! Dangus sutemęs / trūnija kraujum, ugnim lašėja...; Einu pasidžiaugti, kaip dega kraujuotas dangus)* (Sruoga, 1996, 32, 44). Kraujo lašo semantika suteikiama ašarai, rasai ([...] *mūsų kraujas ašarotas; Ženk atsargiai, / Žiūrėk in žemę, / Matai – lašai raudoni, balti... // [...] // Rasa ir kraujas – Vien žymės*

žengsnio...; *Žiedo ašaros raudonos – / Kaip akyse – –* (Sruoga, 1996, 34, 78, 113), nes vandens lašas, ašara dėl gebėjimo atspindėti šviesą, dėl apvalios formos vizualiai siejasi su saule. O su šviesa susijusi akis, senovėje laikyta saulės dievybės, dvasinio regėjimo simboliu, sielos veidrodžiu. Taigi Sruogos soliarinė poetika, kupina mitologinių konotacijų, reiškia ne tik dvasinę šventę, apeigą, bet atskleidžia ir lyrinio subjekto sielos prieštarumą.

*Солнцем сердце зажжено.
Солнце – к вечному стремительность.
Солнце – вечное окно
В золотую ослепительность.
[...]
В сердце бедном много зла
сожжено и перемолото.
Наши души – зеркала,
отражающие золото.* (Белый, 1990, 49–50)

V. Daujotytės pastebėjimu, su saulėta Sruogos poezija į lietuvių lyriką intensyviai įsiveržė ir siela, tuo tarpu Maironis deklaravo širdį ir krūtine (Daujotytė, 1997, 111) (*Ir kai saulė sieloj gema – / Saulė paslapy ir lieka. / Ir nežino nieks, kas glūdi – / Sieloj bėda ar dainužė! / [...] / Siela, siela nesiskųskie – / Tik iš skausmo Saulė dega*) (Sruoga, 1996, 217). *Saulės / sielos* tapatinimo esama ir F. Kiršos, P. Vaičiūno, V. Mykolaičio–Putino lyrikoje.

Sruoga nevengia ir slaviško religinių giesmių žodžio *dūšia*, atėjusio iš šv. Rašto konteksto. Siela

*Aš gęstančią saulę, sapnais pašarvotą, palydžiu...
[...]
Aš sparnus ištiesiu – ugnim pasiliesiu, dausas gi nušviesiu daina!
[...]
O siela! Ta siela nerimsta...
Lyg jūra bangioji,
Lyg balti verpetai, lyg aras galiūnas taip blaškosi, siunta...

Nurimki! Te saulė nukrinta,
Te žiebias danguj pazarai,
Dangus kaip svajonė žydrus ir ugninis tuoj bus tavyje!* (Sruoga, 1996, 41)

Sruogos lyrikoje *saulės / sielos* poetika glaudžiai susijusi su meilės bei mylimosios simbolika. Šis paralelizmas (*Per žemę saulė karoliais rieda. / Laukų ramybė paskendo meilėj*) (Sruoga, 1996, 196)) artimas A. Feto apdainuotai Pasaulio Saulei, kuri transformavosi į solovjovišką Amžinąją Moterį, apsisiautusią saule. Atėjęs iš Apokalipsės, šis simbolis asocijuotas su moteriškuoju pradū, tikruoju Grožiu,

Sruogos soliarinės poetikos lauke itin sugestyvi *saulės / džiaugsmingos sielos* paralelė (*O sielai taip lengva, kaip vasaros rytą, kaip / žiedui purienų tarp saulės bangų!*) (Sruoga, 1996, 133) (*čia ir kituose posmuose žodžiai paryškinti autorės*). Ji galėjo būti perimta iš rusų simbolistų varijuoto žodžių derinio *солнце* ir *сердце*. Jį mėgo ne tik K. Balmontas, bet ir Viač. Ivanovas, žavėjęsis viduramžių saulės kultu, taip pat A. Blokas, V. Briusovas, A. Belas, kuris bene sugestyviausiai apdainavo *saulės / sielos* tapatumą:

ir dūšia žymi žmogaus dvasinį gyvenimą teigiantį principą, asocijuojasi su mąstymu, jutimu, gyvenimu po mirties. Sruogos lyrikoje amžinąją visatos sąrangą atliepia trumpaamžio lyrinio subjekto dvasinė visata (*Lauko ramybė paskendo meilėj. / Per žemę saulė karoliais rieda. / Ir dūšioj saulė. Ir dūšia gieda.*) (Sruoga, 1996, 196). Cikle *Saulėleidžio giesmės* pasitelkęs ugnies ir dainos poetiką, *poeto / paukščio* paralelę, mitologinę jūrinę simboliką, *poetas* dienos ir nakties, dangaus ir žemės priešybės susieja į *sielos / saulės* prieštarinę jungtį:

kuriam lemta išgelbėti pasaulį. Sruogos eilėse taip pat ryški rusų simbolistų garbinto amžinojo moteriškumo, išraiškingai atskleisto A. Bloko eilių rinkinyje *Стухи о Прекрасной Даме* (1904), tematika. Sruoga savo mylimojoje sujungė platoniškuosius meilės pradus, susisiekdamas su A. Bloko varijuota ugnies mitologine ir krikščioniška interpretacija:

*За тобою – живая лодья,
Словно белая лебедь, плыла,
За лодьей – огневые струи –
Беспокойные песни мои...* (Блок, 1980, 175).

**Siela ugnine,
Dainą ugninę,
Gulbę ir dangų mylėk** (Sruoga, 1996, 68).

Saulės / sielos / meilės poetinę paralelę galima rasti ir Sruogos laiškuose sužadėtinei Vandai Daugirdaitei: „Ho-ho Seniai aš tiek Saulės beregėjau. [...] Saulė mano! Visas kūnas raudonas dega kaip žarijos, rodos [...] žiežirbos triuš, o aš einu į saulę ir ilgas valandas svilinuos. Ir kūnas dar labiau dega. [...] Aš mėgstu, kai nuo saulės spindulių skauda. [...] Tegu Tavo dūmos būna kaip vėjas, kuris atbėgęs į marių pakrantę [...] sudilgins mano krūtinę. Tegu tavo mintys būna kaip svaigulys, kuris mane iš užuomaršos beprotingam žygiui pažadins. Ir, kad Tu mano meilę taip apsvaigtum kaip Saulės karštis jauną gėlelę suaugina. Aš noriu, kad Tu manęs pasiilgtum, kad Tu būtum mano mano – mano – Saulėta“ (Sruoga, 1921). Ši poetinė paralelė ryški ir vėlyvojoje Sruogos poezijoje – *Giesmėse Viešnelei Žydriajai* (Žilinskas, 1997, 176).

**Spinduliai-gijos laukus nusėjo.
Saulėj lelijos. Spindi aguonos,
Kraujuje gausios, saulėj raudonos.
Spinduliai-gijos laukus nusėjo.
Vėjui pastiko ir palydėjo
Kuždesiai, burtai, pilni malonės,
Saulėj lelijas, kraujų aguonas,
Siela-šešėli, drebantį vėjui – –** (Sruoga, 1996, 146).

Lyrinio subjekto dvejonės, blaškymai tarp dangaus ir žemės, sielos ir kūno sustiprina ir defloracijos motyvas, kai žiedas nuskinamas, nutraukiamas jo nepasikartosiantis žydėjimas (*Dar mano žiedas, dar nesukrautas, / O jau nuskintas, o jau nurautas* (Sruoga, 1996, 169). Taigi *saulės / gėlės* paralelė Sruogos poezijoje tampa ne tik dvasinio

Taigi Sruogos saulės įvaizdis bei jo transformaciniai pavidalai labai talpūs, nes leidžia rekonstruoti įvairius kontekstus – mitologinį, romantinį, impresionistinį, simbolistinį. Sykiu saulės poetika išreiškiami ir egzistenciniai lyrinio subjekto varstymai. *Saulės, spindulių / dūšios, sielos* paralelė glaudžiai susijusi su žiedo, žydėjimo, gėlės įvaizdžiu bei moteriškumo semantika. Gėlė dėl apskritimu išdėstytų žiedlapių dažnai asocijuojasi su saule. Čiurlionio paveiksluose saulė panaši į saulėgražą (*Saulės sonata. Allegro* ir kt.). Lietuvių liaudies mene saulė taip pat dažnai vaizduota gėlės pavidalo. Tačiau neretai Sruogos eilėraščiuose *saulės / gėlės* paralelė atskleidžiama ne tik platoniškosios meilės poetikos, bet ir prietaringesniame kontekste, pasitelkus kraujo, simboliuojančio gyvybę ir mirtį, prasmes:

atsinaujinimo, bet ir baigties įvaizdžiu, moters grožio ir kartu jo nepastovumo, laikinumo simboliu.

Sruoga savo lyrikoje nesustoja ties platoniška meile, subtiliai prabyla ir apie kūniškąją saulės degimą gretindamas su aistra, antropomorfizuodamas gamtos reiškinius, sujungdamas natūralumą su erotika:

*Saulėj paskendęs krantas uolotas.
Mėlynos bangos ir spinduliuotos
Kojas bučiuoja, meilinas, tyli,
Saulėje žvilga, saulėje myli – –
Skrenda į tolį, skrenda į gylį,
Spinduliais žvilga, spinduliuos myli.
Mėlynas krantas saulėj paskendo.
Augo – priaugo, brendo – pribrendo
Žemėje vaisiai, sultyse uogos,
Kietos krūtinės, saulėje nuogos – –*

*Žvilga ir kvepia. Kvepia, kvėpuoja
Saulėje nuogos ir spinduliuoja* (Sruoga, 1996, 163).

Saulės / erotiškios sielos paralelės raiška kulminaciją Sruogos eilėse pasiekia, kai poetas saulėtekį gretina su dionisiška apsvaigimo būseną, nepalikdamas jame nė trupučio folkloriškumo,

*Pasisemsiu taurę sulčių,
sielą girdysiu per naktį,
kol aušros ugnim kraujuota
girta siela degti ims...* (Sruoga, 1996, 97)

*Ir krūtinė įdegta,
Apšerkšnojusi rasa,
Spindi vasaros kaitra
Kraujas vyno svaigume!
Užliūliuosiu kaitrume
Nuogą lauką ir tave!* (Sruoga, 1996, 106)

Taigi, pasitelkęs soliarinę poetiką, Sruoga sujungė mitologiškumą su modernumu. Akivaizdu, kad poetui saulė – tai dvasingumo vertybinis ir semantinis ženklas, perteikęs aktualiausius mitologinius bei filosofinius impulsus, išreiškęs poeto ir lyrinio subjekto idealistinį estetizmą bei humanistinį nusiteikimą. Soliarinė poetika, kupina tautosakinių ir mitologinių reikšmių, sykiu leido poetui kalbėti sudėtinga simbolistine bei estetizuota kalba – sekti rusų simbolistais. Saulėtosios poetikos transformaciniai pavidalai leidžia rekonstruoti įvairius kultūrinius kontekstus. Taigi Sruoga ne tik sekė, bet ir ieškojo savojo kalbėjimo būdo (romantinio, simbolistinio, impresionistinio), siekdamas sujungti tradiciją su modernumu. Sruogiška *saulė / siela* tampa ne tik lyrinio subjekto šviesios dvasinės būsenos, amžinųjų vertybių simboliu. Ši poetinė paralelė pirmajame rinkinyje atsiskleidžia ir kaip platoniškosios meilės impresijų centras. „Dievų takuose“ ji transformuojama,

terpdamasis į froidiškąjį geismų ir slaptų aistrų pasaulį, pradėdamas lietuvių poezijoje naują meilės poezijos kokybinį tarpinį:

prisodrinama modernių impulsų ir liudija individualios savimonės laisvėjimą. Soliarinės poetikos akcentai perkeliama nuo folklorinių konotacijų prie bendrakultūrinių filosofinių problemų. Tai rodo, kad lietuviškas ankstyvasis modernizmas savo pasaulėjauta labai nesiskyrė nuo europinės modernistinės pasaulėžiūros. Ne veltui A. Vaičiulaitis akcentavo lietuvių simbolistų ir W. Yeatso, P. Valéry, C. Claudelio, S. George' s pasaulėjautos bendrumus (Vaičiulaitis, 1992, 32). Tačiau raiškos aspektu jis buvo nevienareikšmis, polistilistiškas, kupinas įvairių įtakų ir sykiu ieškantis savitų kalbėjimo būdų. Tai rodo, jog ankstyvasis lietuvių modernizmas turėtų būti aiškinamas ne tik mažame rusų ar prancūzų simbolizmo rate, bet ir heterogeniška *fin-de-siècle* modernizmo bei kartu platesniame kultūriniame lauke, galbūt net įtraukiant į jį Maironį ir už jo esančią Vilniaus romantikų mokyklą, vokiečių ir rusų romantizmą.

Literatūra

- Daujotytė V. (1997). *Trys sakiniai*. Kaunas: Šviesa.
- Bachtinas M. (2002). Turinio, medžiagos ir formos problema žodžio meno kūryboje, *Bachtinas M., Autorius ir herojus: Estetikos darbai*. Vilnius: Aidai, p. 316–388.
- Graves R., Riding L. (1927). *A Survey of Modernist Poetry*.
- Hawthorn J. (1998). *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*. Vilnius: Tyto alba.
- Nastopka K. (1985). *Lietuvių eilėraščių poetika: XX amžius*. Vilnius: Vaga.
- Radzikauskas E. (1930). Saulės ir žvaigždės glorifikacija lietuvių poezijoje, *Gaisai*, Nr. 2, p. 248–258.
- Ricoeur P. (2000). *Interpretacijos teorija: Diskursas ir reikšmės perteklius*. Vilnius: ALK Baltos lankos.
- Senovės baltų simboliai (1994). Vilnius: Akademija.
- Sruoga B. (1921). B. Sruogos laiškas V. Daugirdaitei. 1921 m. rugsėjo 5 d., Balio ir Vandos Sruogų namai muziejus, P5146.
- Sruoga B. (1996). *Raštai*. T. 1. Vilnius: Alma littera.
- Sruoga B. (1998). *Raštai*. T. 5, kn. 1. Vilnius: Alma littera.
- Sruoga B. (2001a). Lietuvių literatūros bruožai, *Sruoga B., Raštai*. T. 7. Vilnius: Alma littera.
- Sruoga B. (2001b). Основные мотивы современной литовской лирики, *Sruoga B., Raštai*. T. 6, Vilnius: Alma littera, p. 118–138.
- Šilbajoris R. (1992). Balys Sruoga ir simbolistai, *Šilbajoris R., Netekties ženklai*. Vilnius: Vaga, 1992, p. 55–73.
- Šimčikaitė D., Budrytė B. (1971). „Saulės ir smilčių“, „Dievų takų“ dažnumo žodynai. VVPI.

- Vaičiulaitis A. (1992). Literatūrai stabilizuojantis, *Vaičiulaitis A., Knygos ir žmonės*. Vilnius: Vaga, p. 32–37.
- Vaitkevičienė D. (2001). *Ugnies metaforos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Valentas S. (1997). Simbolizmas yra amžinas, *Valentas S., Lingvistinis pasaulis poezijoje*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 102–111.
- Viliūnas G. (2003). *Modernizmas: XX amžiaus pirmoji pusė ir vidurys*. I d. Vilnius: Baltos lankos.
- Žilinskas R. (1997). Balys Sruoga „Raštai“ (t. 1 recenzija), *Naujasis židinys*, Nr. 3/4, p. 175–177.
- Белый А. (1994). Луг зеленый, *Белый А., Символизм как миропонимание*. Москва: Республика, с. 328–417.
- Блок А. А. (1980). *Стихотворения и поэмы*. Т. 1. Ленинград: Худож. литература.
- Ханзен-Лёве А. (1999). *Русский символизм. Система поэтических мотивов. Ранний символизм*. Санкт-Петербург: Гуманитарное агенство “Академический проект”.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė

SOLAR POETICS OF TEXTS BY BALYS SRUOGA

Summary

The Modernist version of Sruoga’s lyrics, which was moulded between the poetics of Romanticism and Expressionism is stylistically heterogeneous and marks the general paradigm of the early Lithuanian Modernism. Employing abundant solar symbols Sruoga established links with the Russian Symbolism and expressed a person’s essential values: spirituality, idealistic aestheticism, ritualism and mythologism.

Solar symbolism and meanings were essential to Sruoga are collected in his introductory poem *Prooemion*. It unfolds the fundamental value dominants of his poetic worldview. The sun becomes a synonym of creative work.

Sruoga initiated a new tradition of erotic lyrical verse in Lithuanian poetry with the erotic parallel of the sun / soul. In his poems the parallel of the sun and its rays versus the soul and spirit is tightly interwoven with the semantics of blossom, blooming, and flower. Sruoga employs them in order to express the subconscious spiritual processes, which become exposed in dreams. The erotic parallelism of the sun / spirit is closely interrelated with the motifs of love and the beloved.

The accents of solar poetics in Sruoga’s poems are transferred from folkloric connotations to philosophical problems of culture in general. This shows that early Modernism in Lithuania with its worldview was not much different from European worldview in modernism. Yet from the point of view of expression it was not homogeneous, but polystylistic, loaded with different influences, and at the same time seeking its own unique manners of speech.